

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В РОКИ
ПРЕМ'ЄРСТВА УІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ»**

Виконала:

студентка групи Ist1-M21z
спеціальності

014 Середня освіта (Історія)

Бугера Юлія Юріївна

Керівник:

доктор історичних наук, професор

Копилов С.А.

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Історіографія проблеми.....	6
1.2. Джерельна база	11
1.3. Методологія дослідження	17
РОЗДІЛ 2. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УРЯДУ У. ЧЕРЧИЛЛЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	20
2.1. Відносини Великої Британії з країнами антигітлерівської коаліції (1941-1942 рр.).....	20
2.2. Зовнішня політика уряду в міжнародних відносинах 1943-1945 рр. Відкриття «другого фронту»	32
РОЗДІЛ 3. БАЧЕННЯ ПОВОЄННОГО СВІТУ У. ЧЕРЧИЛЛЕМ У 1950-Х РР.	50
3.1. Вплив У. Черчилля на формування зовнішньої політики Великої Британії у 1946-1950 рр.	50
3.2. Головні напрямки зовнішньої політики в роки другого прем'єрства.....	61
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	75
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. Постаті Уїнстона Черчилля присвячено чимало праць в сучасній історіографії. Зокрема, від 1970 р. йому було присвячено більше 250 книг. Яскравий представник політичного Олімпу ХХ ст., У. Черчилль та його політична діяльність і сьогодні притягує до себе увагу як фахівців-істориків, так і читацького загалу у всьому світі. Слід зазначити, що у вітчизняній історіографії, не дивлячись на виняткову роль, яку зіграв У. Черчилль у світовій історії ХХ століття, аналіз його політичної діяльності, оцінка його як політика розглядається виключно в контексті численних досліджень, присвячених історії Англії ХХ ст.

Вивчення першого і другого прем'єрства Уїнстона Черчилля не є новою темою в історичній науці, оскільки складність та актуальність цієї проблематики стимулює дослідників до активного дослідження цієї теми одразу в кількох ракурсах: формування англо-американських відносин та англійсько-радянських стосунків, воєнна та повоєнна дипломатія британських урядів, причини, передумови та наслідки опущення «залізної завіси» тощо.

Зовнішня політика У. Черчилля в роки його діяльності на посаді прем'єр-міністра в період Другої світової війни мала багатовекторний напрямок. Це було пов'язано з широкою міждержавною співпрацею, та активним пошуком союзників в боротьбі проти гітлерівської Німеччини.

Крім того, на порядку денному з моменту закінчення Другої світової війни і аж до теперішнього часу як і раніше стоїть питання формування політики в період міжнародних криз, чи варто «задобрювати» агресорів і які повинні бути межі подібного умиротворення. Протягом повоєнного періоду ці проблеми вирішувалися по-різному, але дискусії на тему доцільності політики умиротворення як в попередні десятиліття, так і сьогодні неодмінно супроводжують процес розв'язання конфліктних ситуацій на міжнародній арені.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика Англії наприкінці 1930-х рр. – в середині 1950-х рр.

Предметом дослідження є основні напрямки зовнішньої політики Великої Британії в роки першого (1940-1945) та другого (1951-1956) кабінетів У. Черчилля.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період з вересня 1940 по липень 1955 року. Нижня хронологічна межа зумовлена призначенням У. Черчилля на посаду прем'єр-міністра Англії, коли він займався дипломатичною діяльністю в період Другої світової війни. Верхня рамка визначається завершенням діяльності британського «перехідного уряду» і залишення У. Черчиллем ключової політичної посади – британського прем'єра. В тексті роботи ми інколи виходимо за декларовані рамки з метою дослідження витоків зовнішньополітичної доктрини відомого британського політика, його активної політичної діяльності у перші повоєнні роки та її вплив на зовнішньополітичний курс Великобританії другої половини 50-х – 60-х рр. ХХ ст.

Територіальні межі дослідження охоплюють країни Європи, Америки, Африки, Азії і визначаються геополітичними та економічними інтересами Великобританії досліджуваного періоду.

Мета – аналіз на основі значного кола опублікованих джерел та літератури зовнішньополітичної діяльності У. Черчилля в період його прем'єрства в контексті участі Англії в Другій світовій війні й створення системи колективної безпеки і врегулювання проблем повоєнного світу.

Для досягнення мети ми визначили наступні **завдання**:

- охарактеризувати історіографію, джерельну базу та методологію дослідження;
- дослідити ключові аспекти зовнішньої політики уряду У. Черчилля в контексті формування антигітлерівської коаліції;
- з'ясувати позицію та роль британської дипломатії у переговорному процесі союзників у 1943-1945 рр.;

– простежити трансформації у зовнішньополітичних поглядах У.Черчилля та їх реалізації за часів другого прем'єрства.

Методологічною основою роботи є принцип історизму, який передбачає об'єктивне вивчення подій і явищ на основі науково-критичного осмислення джерел та літератури; використано принципи наукової об'єктивності, конкретності. При розв'язанні поставлених завдань дослідником застосовано такі методи дослідження: аналіз науково-історичної літератури; ознайомлення, вивчення та узагальнення архівних матеріалів, історико-статистичний, історико-хронологічний, історико-порівняльний.

Практичне значення дослідження. Матеріали дипломної роботи можуть бути використані при викладанні курсу всесвітньої історії в загальноосвітніх навчальних закладах, а також при написанні студентами історичних факультетів рефератів, підготовці до семінарських занять з історії міжнародних відносин 40-х – 50-х рр. XX ст.

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (шести параграфів), висновків і списку використаних джерел та літератури.

ВИСНОВКИ

Реалістичне усвідомлення національних інтересів, політична воля та практичні кроки на шляху її реалізації керівників держав здатні призвести до феномену військово-політичного союзу держав із протилежними політичними формаціями. Прикладом такого керівника-державника і став свого часу У. Черчилль.

1. Аналіз стану наукової розробки проблеми дослідження підтверджує недостатній рівень її представлення в історіографії, про що свідчить відсутність окремих фундаментальних комплексних праць. Головну увагу як українських, так і зарубіжних істориків привертала біографія У. Черчилля та його внутрішня політика. Тому потребують поглибленого дослідження питання ролі політика в реалізації зовнішньополітичної доктрини Великої Британії і роки Другої світової війни та повоєнний період. Опрацьована джерельна база є доволі репрезентативною і дозволяє розкрити головні напрямки зовнішньої політики кабінетів У. Черчилля. Зважаючи на предмет, мету та завдання дослідження, кваліфікаційна робота ґрунтується на методологічному інструментарії, який покликаний забезпечити максимальну об'єктивність та достовірність одержаних наукових результатів. Робота «побудована» за проблемно-хронологічним принципом, на основі сучасної методології.

2. В роки другої світової війни політичне, військово-економічне співробітництво стало можливим, незважаючи на те, що між державами існували глибокі ідеологічні розбіжності, що відображали відмінності соціально-політичних та економічних систем. Військове та економічне співробітництво Великобританії, США та СРСР стало однією з сполучних ланок антигітлерівської коаліції визначальним чинником для політики та стратегії союзних держав і справило значний вплив на підсумки війни для кожної з країн. Юридичне оформлення Антигітлерівської коаліції

завершилося підписанням 1 січня 1942 р. у Вашингтоні Декларації 26 держав, які вважалися членами військового союзу. Проте фактично з гітлерівським блоком воювали тільки Велика Британія з домініонами, СРСР і США. Уряд У. Черчилля доклав чимало зусиль для того, щоб боротьба з нацизмом і фашизмом стала загальносвітовою справою.

3. Аналізуючи військово-політичну ситуацію в Європі та світі у розпал війни, було з'ясовано, що союзницькі конференції 1943-1945 рр. мали дуже важливе міжнародне значення і були одним з пріоритетних напрямків зовнішньої політики У. Черчилля в плані швидкого завершення війни. По-перше, вони врегульовували найскладніші міжнародні проблеми, пов'язані з війною та ліквідацією її наслідків в Європі. По-друге, продемонстрували можливість досягнення єдності великих держав антигітлерівської коаліції в мирний час, як і в роки війни. По-третє, їх рішення стали програмою післявоєнного устрою Європи і світу.

4. Доведено, що у Великій Британії міжвоєнного періоду історично сформувалися специфічні підходи до світових і європейських інтеграційних процесів. Британська політична стратегія взаємин з континентальною Європою еволюціонувала від традиційного дистанціювання і відмови від безпосередньої участі в інтегрованих об'єднаннях до повноправного членства при намаганні пристосувати процеси розвитку ЄЕС до інтересів королівства. У. Черчилль, не будучи в цей час у владі, продовжував визначати вагомий вплив на зовнішню політику Англії повоєнного періоду. Його промови, зокрема фултонська, визначили подальшу стратегію формування повоєнного світу та ролі в цьому процесі Великої Британії. Важливими стали і євро інтеграційні погляди політика, адже суспільне ставлення до євроінтеграції відзначалося нестабільністю, причинами якої були недостатня поінформованість громадян про сутність і процеси євроінтеграції, євроскептична налаштованість провідних партій, консерватизм суспільних настроїв, антиєвропейська риторика преси. Питання політичного об'єднання Західної Європи в силу їх елітарності і

стабільності зовнішньої політики держави, слабкості механізму Європейського політичного співробітництва не знаходили значного відгуку в суспільних масах. Найбільше прихильників членство держави в ЄЕС мало в колах бізнесу, політиків і дипломатії

Протистояння другого британського уряду У. Черчилля автономізації європейської військової організації заклало суперечність у подальшу взаємодію держав регіону у сфері безпеки, їх відносини з США і НАТО. Королівство своєю неоднозначною європейською політикою стимулювало активні дискусії учасників євроінтеграції щодо статусу і ролі ЗЄС в системі європейської безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

І. Джерела

1. Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. Москва: Международные отношения, 1984. 485 с.
2. Вторая мировая война в воспоминаниях У. Черчилля, Ш. де Голля, К. Хэлла, У. Лети, Д. Эйзенхауэра / Сост. Е. Я. Трояновская. Москва: Политиздат, 1990. 558 с.
3. Договор, учреждающий Европейское оборонительное сообщество, от 27 мая 1952 г. // История европейской интеграции. Хрестоматия. В 3-х частях. Ч 1. История Европейских Сообществ / Браницкий А.Г., Леушкин Д.В. Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2014. С. 40-86.
4. Лебедев И.П. Записки участника авиационного ленд-лиза в 1941-1945 гг. // Новая и новейшая история. 2000. №5. С. 130-136.
5. Майский И.М. Воспоминания советского дипломата. 1925-1945 гг. Москва: Наука, 1971. 476 с.
6. На дипломатических фронтах. 1941–1945. Москва: Изд-во «Кучково поле», 2020. 312 с.
7. Переписка Председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. : [Сборник документов: В 2 т.]. Т. 1. 2-е изд. Москва: Политиздат, 1976. 471 с.
8. Печатнов В.О., Магадеев И.Э. Переписка И.В. Сталина с Ф. Рузвельтом и У. Черчиллем в годы Великой Отечественной войны. Документальное исследование. Москва: Прогресс, 2015. Т. 1. 615 с.
9. Ржешевский О. А. Война и дипломатия : Документы, комментарии (1941-1942). Москва: Наука, 1997. 288 с.

10. Ржевский О.А. Сталин и Черчилль. Встречи. Беседы. Дискуссии. Документы, комментарии, 1941-1945 гг. Москва, 2004. 613 с.
11. Риббентроп И. Между Лондоном и Москвой. Воспоминания и последние записи: из его наследия, изданного Аннелиз фон Риббентроп. Москва: Мысль, 1996. 388 с.
12. Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами : Действующие договоры, соглашения и конвенции, вступившие в силу между 22 июня 1941 года и 2 сентября 1945 года. Вып. 11 / Мин. иностранных дел СССР. Москва: Политиздат, 1955. 198 с.
13. Секретная переписка Рузвельта и Черчилля во время войны/ Пер. с англ. / под ред. Ф.Л. Лоуэнхейма, Г.Д. Лэнгли, М. Джонса. Москва: Терра, 1995. 452 с.
14. Советско-английские отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945 : Документы и материалы: В 2 т. Т. 1 / под ред. Г. П. Кынина. Москва: Политиздат, 1983. 541 с.
15. Тегеранская конференция руководителей трех союзных держав – СССР, США, Великобритании, 28 ноября – 1 декабря 1943 г. Сб. док. / Министерство иностранных дел СССР. Москва: Политиздат, 1987. 488 с.
16. Тегеран. Ялта. Потсдам. Сборник документов / Сост.: Ш.П. Санакоев, Б.Л. Цыбулевский. 2-е изд. Москва: Изд-во «Международные отношения», 1970. 416 с.
17. Укрепление боевого содружества Советского союза с Великобританией и Соединенными штатами Америки: Документы и материалы. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1942. 23 с.
18. Черчилль У. Англия в войне // Вторая мировая война в воспоминаниях : Сборник / Сост. Е. Я. Трояновская. Москва: Политиздат, 1990. С. 3-169.

19. Черчилль У. Вторая мировая война: [В 3 кн.]. Кн. 2 : Т. 3-4; Под ред. А. С. Орлова. Москва: Воениздат, 1991. 670 с.
20. Черчилль У. Мускулы мира. Москва: Эксмо, 2009. 528с.
21. Черчилль У. Сборник статей и документов. Киев: Личности, 2008. 304 с.
22. Черчилль В. Спогади про Другу світову війну. Т. 1; з англ. пер. П. Тарашук. Київ: Вид-во Жупанського, 2018. 496 с.
23. Ялтинская конференция, 1945: Документы. Уроки истории. Москва: Политиздат, 1985. 388 с.

II. Література

24. Алексеев В.В. Это нельзя себе представить // Военно-исторический журнал. 2020. №12. С. 75-86.
25. Алмонд М. Черчилль и дипломатия саммитов: модели военного времени для поддержания послевоенного мира. URL: https://www.perspektivy.info/history/_cherchill_i_diplomatija_sammitov_modeli_vojennogo_vremeni_dla_podderzhanija_poslevojenного_mira_2020-08-13.htm
26. Ануфриев А.А. Проблема открытия второго фронта в Европе // СССР во Второй мировой войне (1939–1945 гг.) : труды международной научно-образовательной конференции, 20–21 мая 2019 г. Санкт-Петербург: ООО «А-плюс», 2019. С. 29-37.
27. Арон Р. Этапы развития социологической мысли. Москва: Издательская группа «Прогресс»-«Политика», 1992. 608 с.
28. Атлантична Хартія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90В>.
29. Барышников Д.Н. Международные конференции глав государств антигитлеровской коалиции в 1943-1945 годах: опыт для саммитов XXI века // Ялта 45: уроки истории. Крым в истории международных отношений в XIX-XXI вв.: Материалы научной конференции (Крым,

- Ялта, Ливадийский дворцово-парковый музей-заповедник, 25-26 февраля 2016 г.): Сборник научных статей. 2016, С. 16-25.
30. Бедарида Ф. Черчилль / Пер. з фр. Е.Н. Юдиной. Москва: Молодая гвардия, 2003. 457 с.
31. Блинцов Д.А. Глава британской военной миссии в СССР контр-адмирал Э.Р. Арчер // Ялта 45: уроки истории. Крым в истории международных отношений в XIX-XXI вв.: Материалы научной конференции (Крым, Ялта, Ливадийский дворцово-парковый музей-заповедник, 25-26 февраля 2016 г.): Сборник научных статей. 2016, С. 16-25.
32. Блинцов Д.А. Особенности военно-технического сотрудничества между СССР и Великобританией в начальный период Великой отечественной войны 1941-1945 гг. // СССР во Второй мировой войне (1939–1945 гг.) : труды международной научно-образовательной конференции, 20–21 мая 2019 г. Санкт-Петербург: ООО «А-плюс», 2019. С. 84-91.
33. Брайлян Є. Вплив колоніальної політики в Карибському басейні на вступ Великобританії до ЄЕС (друга половина 1950-х – перша половина 1960-х рр.) // Етнічна історія народів Європи. 2017. Вип. 53. С. 150-157.
34. Британская империя: становление, эволюция, распад: учеб. материалы / авт.: В.В. Высокова, Е.Ю. Чемякин, К.А. Макрушина и др. / под ред. В.В. Высоковой. Екатеринбург: Волот, 2010. 188 с.
35. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи і Америки 1918-1945.: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Слово, 2003. 472 с.
36. Галушка А., Брайлян Є. Змова диктаторів: Поділ Європи між Гітлером і Сталіним, 1939-1941. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. 368 с.
37. Джонсон Борис. Фактор Черчилля. Як одна людина змінила історію. Перекладач Юрій Гірич. Vivat, 2019. 400 с.

52. Грубінко А.В. Велика Британія в європейській політичній інтеграції: історичні витоки «особливої» позиції та сучасність (до 70-ї річниці промов У. Черчілля у Фултоні та Цюриху) // Зовнішні справи. 2016. № 4. С. 36-39.
53. Грубінко А.В. Вплив атлантизму на участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції (1940-1980-ті роки). Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2015. Вип. 44. Том 2. С. 98-102.
54. Грубінко А.В. Вплив Великої Британії на формування механізмів європейської політичної інтеграції (40-80-ті роки ХХ ст.) // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / гол. ред. Л.М. Алексієвець. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Вип. 17. С. 121-126.
55. Грубінко А.В. Генезис ідеї європейської політичної інтеграції в історії міжнародних відносин і Велика Британія: політико-правовий аналіз // Збірник тез доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України у ХХІ столітті: національна візія та виклики глобалізації» (Тернопіль, 24-25 березня 2016 року). Тернопіль: Вектор, 2016. С. 181-182.
56. Грубінко А., Буглай Н. Кінець епохи колоніалізму як чинник європейської політики Великобританії (1940-1950-ті рр.) // Український історичний журнал. 2020. №5. С. 103-129.
57. Грубінко А.В. Роль Великої Британії у процесах європейської політичної інтеграції у повоєнний період (1945–1956 рр.) // Європейські історичні студії. 2016. № 3. С. 6-19.
58. Дерев'янка І. П., Дьомін О. О. Історія дипломатії : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : НАУ, 2014. 467 с.
59. Дзелепи Э. Секрет Черчилля. (К 3-й мировой войне – 1945...). Москва: Прогресс, 1975. 211 с.

60. Дилкс Д. Черчилль и операция «Немыслимое», 1945 г. // Новая и новейшая история. 2002. №3. С. 126-142.
61. Дилкс Д. Черчилль, Иден и Сталин: штрихи к политическим портретам. // Новая и новейшая история. 2005. №1. С. 140-159.
62. Дилкс Д. «Большой доминион»: Уинстон Черчилль в Канаде 1900-1954. Торонто, 2005. 289 с.
63. Дипломатия и дипломатическая служба СССР в годы Великой отечественной войны. URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://encyclopedia.mil.ru/files/VOV/tom8/VOV_Vol8_678-23_Chap13.pdf&ved=2ahUKEwIj4e
64. Дуглас Иден. До атлантичного співтовариства нового типу // Політична думка. 1995. № 23. С. 29–33.
65. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / пер. з франц. Є. Марічева, Л. Погорелової, В. Чайковського. Київ: Основи, 2005. 903 с.
66. Ермаков В. Д. Дипломатия стран антигитлеровской коалиции в годы Великой Отечественной войны, 1941-1945 годы // Вестник СПбГУКИ. 2015. №2 (23). С. 32-38.
67. Журкин В.В. Военная политика Евросоюза. М.: Международные отношения: Институт Европы РАН, 2014. 256 с.
68. Злобин Н.В. По пути усиления «холодной войны» // Вопросы истории. 2000. №9. С. 47-59.
69. Злобин Н.В. Неизвестные американские архивные материалы о выступлении У.Черчилля 5 марта 1946г. // Новая и новейшая история. 2000. №2. С. 142-162.
70. Зюзин Е.И. Малоизвестные страницы войны. М., 1990
71. Иванов Р.Ф. Сталин и союзники. 1941-1945гг. М., 2005

- 72.Израэлян В. Л. Антигитлеровская коалиция (Дипломатическое сотрудничество СССР, США и Англии в годы второй мировой войны). Москва: Международные отношения, 1964. 607 с.
- 73.История Великой Победы. В 3 томах. Том 3. Война и дипломатия / под общей редакцией академика РАН А. В. Торкунова; составитель М. А. Мунтян; Московский государственный институт международных отношений (университет) Министерства иностранных дел Российской Федерации. Москва: МГИМО–Университет, 2020. 671 с.
- 74.Історія дипломатії: навчально-методичний посібник / за ред. О.В. Бігняка. Одеса: ВД «Гальветика», 2021. 116 с.
- 75.Калинин А.А. Советско-британские переговоры о разделе сфер влияния в Европе в 1944 г. // Вопросы истории. 2009. №9. С. 19-33.
- 76.Карли М.Д. 1939 г. Альянс, который не состоялся, и приближение второй мировой войны. Москва: Прогресс, 2005. 341 с.
- 77.Кимбол У. Ф. Семейный круг: послевоенный мир глазами Рузвельта // Вопросы истории. 1990. № 12. С. 3-7.
- 78.Киссинджер Г. Дипломатия. Пер. с англ. В. В. Львова. Москва: Ладомир, 1997. 848 с.
- 79.Копійка В.В. Великобританія та формування комунітарних принципів ЄС // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка. Інститут міжнародних відносин. 1999. Вип. 16. С. 3-11.
- 80.Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. К.: Знання, 2012. 751 с.
- 81.Котельников В.Р. Авиационный ленд-лиз // Вопросы истории. 1991. №. 9-10. С. 223-227.
- 82.Кочеткова Т.Ю. Проблема создания международной организации безопасности (1941-1943 гг.) // Проблемы внешней и внутренней политики СССР в годы Великой Отечественной войны 1941-1945: Сборник трудов. Москва: Наука, 1988. С. 31-50.

83. Кочкин Н.В. Англо-советский союзный договор 1942 г. и начало «холодной войны» // Вопросы истории. 2000. №1. С. 48-63.
84. Кошкин А.А. Дипломатическая прелюдия войны на Тихом океане // Вопросы истории. 2002. №4. С. 17-30.
85. Кривонос Р., Маковський С. У. Черчилль // Європейський Союз: економіка, політика, право: енциклопедичний словник / редкол.: В. В. Копійка (голова), О. І. Шнирков (заст. голови), В. І. Муравйов та ін. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. С. 347-355.
86. Кривонос Р. Черчилль Вінстон // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 776-777.
87. Маклахан Д. Тайны английской разведки (1930–1945). Пер. с англ. К. Д. Данилова и В. А. Александрова. Москва: Воениздат, 1971. 244 с.
88. Мальков В.Л. Проблема выбора: Рузвельт и советско-американские отношения в 1943-1945 гг. // Новая и новейшая история. 1987. №1. С. 19-38.
89. Марущак М.Й. Історія дипломатії ХХ ст.: курс лекцій. Львів.: Бескид Біг, 2003. 304 с.
90. Матвеев В.М. Британская дипломатическая служба. Москва: Междунар. отношения, 1984. 160 с.
91. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–70-ті рр.) : підручник / В. А. Манжола, М. М. Білоусов, Л. Ф. Гайдуков та ін. Київ : Либідь, 2003. 560 с.
92. Нарочницкая Н. Подходы США к европейскому послевоенному устройству в свете отношений с Советским Союзом в 1943-1945 годах. URL:
<https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://www.perspektivy.info/history/2020-08-13.htm&ved=2ahUKEwiw19rf7o77AhW-q4kEHaDD9YQFnoECAIQAg&usg>.

93. Николаев Н.Н. Внешняя политика правых лейбористов Англии в период подготовки и начала Второй мировой войны (1935-1940 гг.). Москва: Международные отношения, 1953. 417 с.
94. Олійник О.В. Еволюція сутності американо-британських «особливих відносин» // Політологічні студії. 2010. Вип. 1. С. 42-51.
95. Орлов А.С., Кожанов В.П. Ленд-лиз: взгляд через полвека // Новая и новейшая история. 1994. №3. С. 176-194.
96. Осмолівська О.А. Взаємовідносини Великої Британії з країнами Співдружності націй (середина 1940-х – друга половина 1980-х років): автореф. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.02 – «Всесвітня історія». Київ, 2005. 21 с.
97. Пелипась М.Я. Скованные одной цепью: США и Великобритания на Ближнем и Среднем Востоке в 1945-1956 гг. Томск, 2003. 256 с.
98. Печуров С. Основные вехи на пути становления военной разведки (в интерпретации американских и британских специалистов) [Электронный ресурс] / Библиотека научных журналов и статей «Наукеарус». URL: <http://naukarus.com/osnovnye-vehi-na-puti-stanovleniya-voennoy-razvedki-v-interpretatsii-amerikanskih-ibritanskih-spetsialistov>
99. Пик С. США – Велика Британія: «особливі відносини»: монографія. Київ: Знання, 2006. 320 с.
100. Побудова та правові аспекти діяльності розвідувальних служб провідних країн світу. URL: <https://www.google.com/url?esrcHK-0z3>
101. Примаков В. Г.: Черчилль, хто він? // Міжнародне життя. 2002. №3. С. 9-14.
102. Пронь Т.М. Ірак у Близькосхідній політиці та дипломатії Великої Британії. Ретроспективний аналіз 1921-1956 рр. // Науковий вісник миколаївського національного університету. Історичні науки. 2014. Вип. 3. С. 109-112.

103. Пронь С. В. Міжнародні відносини та зовнішня політика: 1914–1991 роки. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2009. 139 с.
104. Рис Л. Сталин, Гитлер и Запад: тайная дипломатия великих держав / пер. с англ. А.Л. Уткина. Москва: Астрель, 2013. 574 с.
105. Роуз Н. Черчилль. Бурная жизнь. Москва: АСТ, 2003. 456 с.
106. Роббинс К. Черчилль. Ростов-на-Дону: «Феникс», 1997. 341 с.
107. Ржевский О.А. Война и общество накануне и в период второй мировой войны. М.: Издательство «Наука», 2008
108. Ржевский О.А. Визит В.М. Молотова в Лондон в мае 1942 г. // Новая и новейшая история. 1997. №6. С.
109. Ржевский О.А. Операция «Толстой». Визит Уинстона Черчилля в Москву в октябре 1944 г. // Новая и новейшая история. 2003. №5.
110. Ржевский О.А. Операция «Толстой». Визит Уинстона Черчилля в Москву в октябре 1944 г. // Новая и новейшая история. 2003. №6.
111. Ротштейн Э. Внешняя политика Англии и ее критики. 1830-1950. Москва: Прогресс, 1973. 417 с.
112. Русанова М.І. Об'єднана Європа або атлантизм: вибір сучасної ідентифікації Великої Британії // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / гол. ред. В.М. Вашкевич. К., 2012. Випуск 62 (№7). С. 666-671.
113. Рыжиков В.А. Советско-английские отношения 1917-1977 гг. Москва: «Знание», 1977. 355 с.
114. Сагалова А. А. Дилемма Эрнеста Бевина: коллективная оборона и интеграция в европейской политике Великобритании после Второй мировой войны. Клио. 2013. № 1. С. 29–35.
115. Сафронов В.П. Советско-американские отношения в условиях обострения обстановки на Дальнем Востоке // Проблемы внешней и внутренней политики СССР в годы Великой Отечественной войны 1941-1945: Сборник трудов. Москва: Наука, 1988. С. 6-29.

116. Слюнько М., Ховрат А. Аналіз Другого прем'єрства Вінстона Черчилля. URL: <https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/liga/issue/download>.
117. Соколов В.В. Между И.В. Сталиным и У. Черчиллем в первые месяцы войны // Новая и новейшая история. 2001. №6. URL: http://vivovoco.ibmh.msk.su/VV/JOURNAL/NEWHIST/01_06/MAYDAY.HTM
118. Судьбы XX века. Уинстон Черчилль. Москва: Наука, 1999. 312 с.
119. Супрун М.Н. Продовольственные поставки в СССР по ленд-лизу в годы Второй мировой войны // Отечественная история. 1996. №3. С. 46-54.
120. Теміров Ю.Т., Прихненко М.І. Фактор «занепаду» в трансформації зовнішньої політики Великої Британії після закінчення Другої світової війни // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / гол. ред. В.М. Вашкевич. Київ, 2012. Випуск 59. № 4. С. 809-814.
121. Титов В.П. Уинстон Черчилль: дипломатия Великобритании во время Второй мировой войны // Вестник РУДН. Сер.: Международные отношения. 2005. №1. С. 154-166.
122. Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны (1939-1945). Москва: Наука, 1965.
123. Трухановский В.Г. Уинстон Черчилль. Политическая биография. Москва: Мысль, 1977
124. Уолтон К. Британская разведка во времена холодной войны. Москва: Центрполиграф, 2016. 544 с.
125. Уткин А.И. Черчилль: победитель двух войн. Смоленск: «Русич», 2003. 656 с.
126. Фостер У.З. Очерк политической истории Англии. Москва, 1993. 477 с.
127. Харт Дж. Як Черчилль врятував світ. Харків: «Фабула», 2019. 278 с.

128. Хаттон Б. Секретная миссия Рудольфа Гесса. Закулисные игры мировых держав. 1941-1945. Москва: Эксмо, 2010. 289 с.
129. Цветкова Н. Публичная дипломатия США от «мягкой силы» к диалоговой пропаганде. Международные процессы. 2015. № 3(42). С. 121–134.
130. Цветков Г. М. Міжнародні відносини і зовнішня політика в 1917-1945 рр.: Навчальний посібник. Київ: Либідь, 1997. 232 с.
131. Чернышев Е.Ю. Польский вопрос в политике Великобритании и США в 1939-1947 гг. Автореф. на соиск. науч. степ. к.и.н. Калининград, 2008. 22 с.
132. Черняк Е. Б. Секретная дипломатия Великобритании. Из истории тайной войны. Москва: «Международные отношения», 1975. 376 с.
133. Черчилль. Біографія / М. Гілберт ; [пер. з англ. Я. Войтко, Р. Ладохіна]. Київ: КМ-БУКС, 2019. 64 с.
134. Шевченко А.В., Прихненко М.І. Дилема ідентичності як елемент зовнішньополітичної традиції Великої Британії. URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/6670/6702&ved=2ahUKEwjcgLaf_Y77AhUrlGoFHТАFAzEQFnoЕСAcQAg&usg=AOvVaw1jHlwtV_LiK5xfD17np8aG
135. Юнкер Д., Айгнер Д. Франклин Рузвельт. Уинстон Черчилль. Издательство «Феникс». Ростов – на – Дону, 1998. С.177.
136. Яковенко Н.Л. Велика Британія в міжнародних організаціях. Київ: Київський університет, 2011. 400 с.
137. Яковенко Н. Внесок Великої Британії в діяльність НАТО // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2007. Вип. 35-36. С. 61-65.
138. Яковенко Н.Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство: монографія. Київ: Науковий світ, 2003. 227 с.

139. Яковенко Н.Л. Еволюція Співдружності Націй як чинника зовнішньої політики Великої Британії (в другій половині ХХ ст.) // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2005. № 31-32. С. 23-27.
140. Яковюк І.В. Концепція «імперського федералізму» та її роль у модернізації Британської імперії // Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2014. Вип. 28. С. 95-103.
141. Эннио ди Нольфо. История международных отношений, 1918–1999 гг. Москва: Прогресс, 2003. 1310 с.
142. Grybinko A. Idea europejskiej politycznej integracji w historii międzynarodowych отношений и Великобритания // Historia i Świat. 2016. Nr. 5. pp. 247-262.